

ÖZBEGISTAN RESPUBLIKASYNYN ÝOKARY WE ÝÖRITE ORTA BILIM
MINISTRLOGI

BERDAK ADYNDAKY GARAGALPAK DÖWLET UNIWERSITETI

Ozbek FILOLOGIÝASY FAKUL'TETI

FILOLOGIÝA KAFEDRASY

4-kurs talyby Arazmuradova Aynagozel

«**Lirikada şahsyet problemsy**» mowzugyndaky

R E F E R A T

NÖKÜS- 2016

Mowzuk. XX asyr turkmen lirikasynda şahsyet problemasy

Meýilnama

Giriş

1.Şahyrana şahsyet we edebi hadysa.

2.Lirikada şahsyet meselesi.

Netije.

Peýdalanylan edebiýatlaryň sanawy.

Giriş

Türki halklarynyň edebiýaty şol sanda türkmen edebiýaty realizm metody esasynda kemala gelen iň belent ideýaly, sap internatsional ruhly, çeperçilik babatda dünýä edebiýatyna nusga bolarlykly edebiýatdyr. Durgunlyk ýyllary içinde onuň geçen ýoly biziň jemgyetimiziň ösüş protsesini çuň yzarlaýan ölmez-ýitmez obrazlara örän baýdyr. Çünki munuň özi durmuşdan, tejribeden alnan obrazlar bolupdy. Edebiýaty öwreniş ylmynyň önünde durýan şu günki teoretiki problemalaryň biri-de şu möhüm hadysalaryň realistik beýan edilişini derňemekden ybaratdyr. Biziň ob`ekt edinen lirikada şahsyet problemasy meselämiz hem realizmiň adam we kollektiw, şahsyet we jemgyet, ynsançylykly çeper kontseptsíýa ýaly meseleler bilen berk baglanyşyklydyr. Munuň çylşyrymly we gyzykly taraplary bar.

Eýsem, ösüşiň dürli basgançaklaryny geçen türkmen edebiýatynyň tejribesi şahsyetiň çeper obrazynyň döredilişinde nämeleri görkezýär? Şahsyetiň taryhy-filosofik nukdaýnazardan düşündirilişini hasaba almak bilen birlikde, onuň çeperçilikli çözgüdindäki özboluşlylygyny açmakda edebiýatyň roluny anyklaşdyrmak iňňän zerur. Şu jähtden türkmen edebiýaty şahsyet problemasynyň möhümligine nähili düşündi we obrazlar sistemasynda oňa nähili orun berdi?

Bu sowallary çözmek üçin halkyň taryhyna we durmuşyna ýüzlenmek gerek. Türkmen halkynyň durgunlyk ýyllaryndan öňki taryhyna ser salsak, jemgyetçilik aňynyň ösüşine ýiti täsir eden wakalaryň örän kân bolandygyna akyl etireris. Meselem, beýik Pyragynyň özi we onuň parasatly poeziýasy jemgyetçilik aňyna täsir eden bolsa, Seýdiniň, Keminäniň, Zeliliniň döredijiligi türkmen halkynyň azatlyk, erkinlik ugrundaky arzuwlaryny özboluşly suratlandyrdy.

Elbetde, her bir zadyň, her bir hadysanyň öz taryhy köki bolýar. Türkmen halkynyň taryhynda şeýle pursatlar bolmadyk bolsa, onda klassyklar beýle **ýagynly poeziýany**, beýle **lowlaýan liriki gahrymany** döredip bilmezdiler.

Obrazyň çeperçilik taýdan ýokary hilli hem ynandyryjy çykmagy üçin birinji nobatda ýazyjynyň şol obrazyň hereket edýän sredasyny, döwrüni ymykly

öwrenmegi, jemgyetçilik konfliktini dogry kesgitlemegi we ony dürs çözmegi zerur. Şunda ýazyjy öz eserinde hereket edýän ähli obrazlary deň planda işlemegi göz önünde tutman, tutuş eserde diýiljek bolýan pikiri, ideýany özünde jemleýän, umumylaşdyrýan haýsydyr bir obraza aýratyn üns berýär. Ýöne welin şol obraz beýleki indiwidler bilen aýrylmaz baglanyşykly hereket etmelidir.

Magtymgulynyň poeziýasynda ýaşayan, oýlanan, hereket edýän gahrymany göz önüne getirip görüň! Ol asla hususy maksatlardan ugur almaýar. Tersine, ol il-halky üçin jandan geçmäge taýýar, hyjuwly gahryman:

Göz, göwün, til, akyl- galdy bu dördi,
Žan Watan arzuwlap turdy el bile.¹

Şahsyetiň lirikadaky suratlandyrylyşy bilen prozadaky beýan edilişi printsiipal tapawutlydyr. Onuň lirikadaky obrazy juda çylşyrymly, inçe hem birnäçe çeperçilik kontseptsýalary bilen bagly halatlarda ýaşayar. Aýdaly Magtymgulynyň hemme eserlerinden geçýän bütewi şahyrana kontseptsýanyň jeminden tutuş ynsan obrazy kemala gelýär. Onuň maksady türkmen tire-taýpalaryny birleşdirmek. Ýöne onuň «syryny» açmak üçin bu eterlik däl. Onsoňam şu mesele beýleki klassyklarda-da orta atylypdyr. Emma obraz dörediş tärlerinde tapawut bar.

Eger türkmen poeziýasynda şahsyetiň obrazy hakda söz açylsa, ol hökman aýdylmaly zat, munda-da ähli şahyrlaryň eserlerini uçdantutma alyp bolmaýar. Bu erde-de belli-belli etaplary kemala getiren talantlaryň bijebaşy eserleri düýpli derňelmelidir. Bu hili ýagdaýda dürli-dürli ruhy pursatlar, olaryň gahrymanyň sözünde, hereketinde açylyşy, şol açylyş protsesine gatnaşdyrylýan hadysalar, detallar analizlenýär. Diňe öz **indiiduallygy** juda güýçli şahyrlar **özbaşdak çeperçilik sistemasyny** kemala getirýärler. Olar tutuş edebiýatda progreslik roluny oýnaýandyklaryny özleri-de duýmaýar. Şeýle şahyrlaryň eserlerinde şahsyet derejesine göterilýän liriki gahrymanlar bolýar we olar hemişe öz çeperçilik güýjüni saklaýar. Biz munuň mysalyny klassyky we häzirki zaman türkmen poeziýasynda görýäris. Biz muny işiň dowamynda seljerip göreris.

¹ Magtymguly. Saýlanan eserler. Aşgabat, 1977 ýyl 570 sah.

Çeper edebiýatda şahsyet kontseptsıýasy realizm metodynyň häzirki zaman ösüşi bilen hem gös-göni baglanyşyklydyr. Ol edebi eserleriň strukturasyna hem ýiti täsir edip biler. Lirikada gahrymanyň duýgusy ol ýa-da beýleki bendi kesip taşlanyňda-da üýtgemeyän bolsa, onda ol eseriň strukturasy entek kämil däl. Ýa-da, tersine, gahrymanyň duýgusyny yzarlap barýan okyjy birdenkä taşlanan bentlerden soň, onuň ugruny tapman säginse, diýmek, şol eseriň strukturasy-da kämildir, ol gahrymanyň duýgusyna täsir edendir.

Şahsyet problemasy türkmen edebiýatynda giç öwrenilip başlandy. Şonuň üçin munuň gutarnykly ýa-da haýsydyr bir derejä etirilen çözüdini tapmak kyn. Elbetde, dünýä edebiýatynda şahsyet kontseptsıýasy dogrusynda belli derejede taryhy-filologik planda ýazylan işler ýok däl.

Ýöne mesele türkmen edebiýatynyň çäginde welin, tarplygyna galdy. Şahsyeti filosofik kategoriýa hökmünde derňeyän işleriň köplügi hakynda gürrüň ýok. Bu işlerde kollektiw we şahsyet, şahsyet we zähmet, şahsyet we jemgyet ýaly meseleler seljerildi we şeýle derňewler üstünlikli dowam edýär. Çeper edebiýat adamyň ruhy dünýäsi, hereketi, onuň sreda bilen gatnaşygy, işi, oý-pikiri dogrusynda obrazlar sistemasy arkaly pikir ýöredýänligi üçin filosofiýanyň aýratynlykda işleýän hemme kategoriýalaryny jemleýän **bütewi obraz** döretmeli. Meseläniň kynlygy hem şonda. Şeýle bolansoň bu problema çeper edebiýatda onçakly köp mukdarda özleşdirilmedi we soňky on-onbäş ýyllykda ahlak, gumanizm meseleleriniň ýitilik bilen orta atylmagy netijesinde aktiw häsiete geçdi.

Şahsyetiň çeper kontseptsıýasy, aýratyn-da onda halkyň ruhunyň, häsietiniň jemlenýän ýagdaýlary pugta öwrenilmegini talap edýär. Şonuň üçin işe «Şahsyetde halk häsietiniň jemlenilişi» atly bölüm girizildi. Munda şu hadysany açmaklyga synanyşyk edilýär we birnäçe pursatlaryň üstünde durup geçilýär.

Çeper edebiýat gahrymanlaryň hereketleriniň, duýgularynyň, gatnaşyklarynyň üsti bilen has uly zady- Döwrüň obrazyny çekýär. Berdi Kerbabaewiň «Aýgytly ädim», Hydyr Derýaewiň «Ykbal» romanlarynda burjuaz şahsyetiniň kül-owram boluşy berilse, K.Gurbanpesowyň «Taýmaz baba»,

G.Ezizowyň «250 000 000», poemalaryna ýiti üns berilse, olarda türkmen halkynyň liriki obrazyny, ösüşler netijesinde etilen belentliklere guwanýan şahsýetiň ruhunyň täzelenişini synlamaga mümkinçilik tapýarys.

Diýmek, çeper edebiýatda şahsýet problemanyň işlenmegi, edebi protsesiň häzirki derejesiniň oňa gatnaşygyny, aýratynlyklaryny, umuman, şol problemanyň tutuş edebiýatyň öňe gitmegindäki roluny işlemek şu pursatda zerurdyr. Ol döwür, taryh, ahlak we çeperçilik gözlegler, ruhy agtaryşlar bilen-de baglydyr.

Türkmen edebiýaty, taryhyň ölçegi bilen alnanda, şeýle adamyň, ýagny milli şahsýetiň obrazyny döretdi we döredip gelýär. Biziň türkmen edebiýaty çäginde işlemekçi bolýan problemamyz hem şuna syrygýar.

Şahyrana şahsyet we edebi hadysa

Edebiýatyň esasy aýratynlyklarynyň biri onuň hemme janlarynda taryhy-ynkylaby mazmunyň, sotsial duýgunyň agdyklyk etmegidir. Şeýle bolanda, bu edebiýatyň öňe süren obrazlary, yzarlaýan duýgulary we açýan häsietleri konkret jemgyetçilik şertlerinde, anyk taryhy döwürde kemala gelip biler.

Ýiriminji ýyllardan soňky türkmen edebiýatynyň, ylaýta-da onuň poeziýa janyrynyň baş aýratynlygy-da şol alamatlary özüne siňdirenligi bilen baglanyşyklydyr. Çünki realistik printsiplerden ugur alan edebiýatyň maksady belli taryhy sredada etişen we ýaşayan gahrymanyň tipleşen obrazyny, tipleşen duýgusyny suratlandyrmakdan ybaratdyr. Döwrüň üýtgemegi, taryhyň konkret wakalar içinde özgermegi netijesinde taryhy mazmun bilen dolan türkmen edebiýatynyň lirika janyrynda döwrebap ideýalar, ozal endige öwrülmedik çeperçilik printsipleri orta atylyp ugraldy we şu başlangyç, taryhy ösüşimiziň gözi bilen seredenimizde, özünde belli-belli şahyrana belentlikleri emele getirdi. Beýle diýildigi tutuş edebi protsesiň öňe gitmegine hemme döredijilik güýçleriniň, onuň ähli wekilleriniň yhlasly gatnaşyklary bilen bir hatarda, aýry-aýry döwürlerde ol ýa-da beýleki janryň ösüş kaddyna etmeginde, çeperiligiň, obrazlylygyň ösmeginde individual adamlaryň hyzmatynyň-da aýgytlaýjy rol` oýnandygyny ylmy taýdan anyklamak gerek diýiligidir. Poeziýa babatda aýdylanda, ol çeper ideýanyň obrazly aňladylmasy bilen baglydyr. Aslynda, şahyryň şahsyetini ýokary göterýän düýp faktoryň özi onuň döredijiliginde işlenen jemgyetçilik mazmundyr, şonuň obrazly beýanydyr. Dünýä edebiýatynda beýik talantlar, geniler, çeperçilik ösüşinde aýratyn etaplary kemala getiren kişiler döredijiligiň şol belentliginde hemişelik orun alypdylar. Meselem, rus poeziýasynda Puşkin, nemets poeziýasynda Geýne, özbek edebiýatynda Nowaýy, türkmen edebiýatynda Magtymguly uly şahsyet derejesine göterilen şahyrlar bolupdyrlar. Munuň düýp syry hakynda filologiýa ylymlarynyň doktory R.Rejebowýň pikirini getirmek mümkin. Ol şeýle ýazýar:

«Şahyryň döredijiliginiň jemgyetçilik mazmuny näçe güýçli bolsa, onuň hususy şahsyeti şonça-da belentdir. Şuňa görä-de liriki «mene» ýalňyz sub`ektiw

hadysa hökmünde çemeleşmän, eýsem belli bir konkret taryhy döwürdäki jemgyet häsietiniň we adamlaryň ruhy halatynyň, duýgy-düşünjesiniň, isleg-arzuwlarynyň ýygýndysy, obrazy diýip düşünmek gerek... Bu näme üçin şeýle bolýar? Sebäbi jemgyetçilik hadysalaryň hiç biri ýalňyz adama, bir adamyň ykbalyna degişli bolmaýar»¹.

Türkmen lirikasynyň biziň günlerimizde eten belentliginden garan mahalynda, ýokardaky sözleriň dogrulygy has aýdyň bolýar. Jemgyetçilik mazmun, jemgyetçilik ruh, ilki bilen, halk şahyrlary Durdy Gylyjyň, Ata Salyhyň, Ata Köpek Mergeniň, Nury Annagylyjyň eserlerinde duýlup başlady. Emma ol oňat başlangyç entek çeper ideýanyň doly özleşdirilendigini aňlatmaýardy. Has dogrusy- çeperçilige, filosofik oýlanma pursat ýokdy, çünki jemgyetiň özi entek gurluş protsesini başdan geçirýärdi. Köne zamandan üstün çykan jemgyete haýsy zat has zerurdy? Taryhy çaltlyk zerurdy. Şol döwrüň edebiýatyndan diňe şu çaltlygyň suratlandyryşyny gözlemek dogrudyr.

Biz türkmen lirikasynda çeper ideýanyň obrazly beýanyny, şahsyetde halk häsietiniň jemlenişiniň etaplaryny görüp geçmegi, olary, mümkingadar, ylmy esasynda seljermegi maksat edindik. Elbetde, buh ili işde hemme döwürler we hemme awtorlar ob`ekt edilip alynmaýar. Oňa öz döredijilik gabarasy bilen taryhyň, jemgyetçiligiň, edebiýatyň önünde hyzmat bitiren, lirikanyň ösüşinde özbaşdak etap emele getiren awtorlar alynýar. Mollamurt, Rehmet Seýidow, Gara Seýitliw şeýle şahyrlaryň hilinden bolup, olar lirikamyzyň aýdyň sahypalaryny döredipdiler.

Türkmen lirikasynda çeper ideýanyň obrazly beýanyny açmak üçin, ozaly bilen, ady tutulan şahyrlara ýüzlenmegimiziň öz sebäpleri bar.

Birinjiden, edebiýatymyzyň taryhynda 20-nji ýyllar aýratyn bir etap hökmünde bellidir. Onuň orta çykan belli wekili-de Mollamurt bolupdy. Şahyr döwrüň öňe süren möhüm wakalaryna akyly-başly göz etirmek tarapyndan şol wagtlar has öňe saýlanypdyr.

¹ Rezebow R. Lirik mazmun we şygır sungaty. Aşgabat, 1968, 21-22 sah.

Ikinjiden, ellinji ýyllaryň başlary tutuş edebiýatda janlanmanyň peýda bolup ugran döwri diýlip kesgitlenildi. Ol janlanmanyň aýratynlyklary we ony çykaran meşhur wekilleriniň şahyrana hyzmaty-da heniz onçakly doly açylanok diýilse, öte geçildigi bolmasa gerek. Bu döwriň aýdyň wekili Rehmet Seýidowdy. Onuň döredijiliginde peýda bolan çeperçilik agtaryşlary soňabaka türkmen poeziýasynda sistema öwrüldi we öz wekillerini dörettdi.

Üçünji sebäp ikinjiniň dowamy bolmak bilen birlikde, altmyşynjy ýyllarda özüni pugta görkezen şahyrana etapyň döremegi bilen baglanyşyklydyr. Edebi tankyt we edebiýaty öwreniş ylmy Gara Seýitliewiň poeziýasyny biziň lirikamyzyň bir etapy diýip kesgitledi.

Dördünjiden, başy belli derejede ýigriminji ýyllardan gaýdyp ugran çeperçilik gözlegleri, täzeçil kontsepsiýalar, obrazly oýlanmalar ellinji ýyllaryň ahyrynda has aktiwleşdi we individual awtorlaryň çygryndan çykyp, köpçülikleýin protsesse öwrüldi. Edebi tankytda Gara Seýitliewiň galamdaşlary Kerim Gurbannepesowyň, Berdinazar Hudaýnazarowyň, Mämmet Seýidowyň, Ata Atajanowyň, Allaberdi Haýydowyň atlarynyň hatarlanyp tutulmagy ýa-da edebiýatymyza altmyşynjy ýyllarda gelen A.Agabaewiň, G.Ezizowyň, H.Kulyewiň, I.Nuryewiň, B.Žütdewiň hem atlarynyň şu tertipde tirkeşdirilip agzalmagy tötänleýin ýüze çykan hadysa däldir. Munuň düýp sebäbi, biziň pikirimizçe, ýokarda nygtaýşymyz ýaly, çeperçilik gözleginiň, obrazly oýlanmanyň köpçülikleýin ýagdaýa öwürlmegidir. Ýagdaýyň guwançly tarapyda şunda. Ol biziň poeziýamyzyň aktiwleşmegine alyp geldi, şahyrlarymyzyň jogapkärçiligini artdyrdy, zehin derejesine, onuň tebigylygyna üns bermegi öňe sürdi.

Ýöne şol guwançly faktoryň başga tarapy-da bar. Bu hili bolanda umumy şahyrana ösüşe öz hususy goşandyny goşmak, öz gaýtalanmasyz stilini tapmak şahyra kyn düşýär. Döwür bir uly aýlaw bolsa, poeziýa şol aýlawda goşulan bedewdir. Bedewiň aýlawda üstün çykmagy, birinji nobatda, onuň seýsine baglydyr. **Şol seýis şahyryň özüdir, bedew onuň poeziýasydyr.** Bedewiň ýaryşda üstün çykmagy seýsiň ussatlygyna, yhlasyna baglydyr. Şeýle usat seýisleriň, şeýle owadan, syratly,

ýyndam bedewleriň üýşen erinde ýaryşda eňiji bolup çykmagyň işi bar. Ekelikde alanyňda, olaryň hemmesem gözeldir, hemmesem ýyndamdyr. Köpçülikde welin...

Lirikada halk häsietiniň jemlenişi Mollamurtdan, Rehmet Seýidowdan, Gara Seýitliewden soňky **dördünji etapy** awtorlar köpçüliginiň tagallasyny özünde jemlemek bilen bir hatarda, öz aýry-aýry aktiw wekillerini-de öňe çykardy. Emma ol etap ösüşiň öňki üç etabyndan çylşyrymlydyr. Çünki bu etap dowam edýär, ösýär.

Umuman ösüş dowam edýän mahalynda her bir awtoryň individual goşandyny doly we gutarnykly kesgitlemek bolmaýşy ýaly, ösüşiň belli etabyňy geçen poeziýanyň wekilleriniň hemmesiniň halk häsietini işleýişleriniň deň dældigi düşnüklidir. W.G.Belinskiý «Geçen zat dowam edýän zatdan hemişe anykdyr we düşnüklidir»¹ diýip ýazýar.

Biziň lirikamyzda kemala gelen we gürrüňi ediljek dört böküşiň hemmesi olaryň wekilleriniň döredijiligi, birinji nobatda, realistik edebiýatyň printsiplerinden gelip çykýar. Şol printsipleriň esaslaryndan biri edebiýatda taryhy mazmunyň, sotsial özgerişligiň görkezilip başlanmagydyr we şol suratlandyrylyşyň konkret obrazda, konkret sotsiallaşan duýguda jemlenmegidir. Eger şahyryň döreden obrazynda konkretlik, onuň duýgusynda sotsial esas ýok bolsa, onda şeýle obraz döwrüniň ýüzi, jemgyetçilik ruhuny açmakda ejizdir. Şeýle obraz konkret bolman abstraktdyr we belli bir taryhy döwrüň çeperçilik önümi bolmakdan mahrumdyr. Emma başy halk şahyrlaryndan gaýdýan täze türkmen edebiýaty 20-nji ýyllarda durmuş wakalaryny obrazly aňlatmaga, jemgyetçilik ruhuny açyp görkezmäge girişdi. Munuň esasy yzlaryny Mollamurtyň poeziýasynda görmek bolýar.

Mollamurtuň poeziýasynyň kesgitleýji tarapy- onda döwrüň öňe süren meseleleriniň real suratlandyrylmagydyr. Şeýle suratlandyryşy şahyry adat hakyndaky tsiklleýin goşgularynda has ýiti ulanýar «Köne adatdyr» şygylaryndaky bütewilik şeýle ýüze çykýar:

Bizi ýaşatmadyň millet sanynda,
Aýallaryň arman goýduň janynda.
Satdyrdyň gyzlary mal hasabynda,

Gül ýüzi kül edip solduran adat¹.

Adat barasynda ýigriminji ýyllarda şundan takyk, şundan gazaply we şundan obrazly aýtmak hemme şahyra etdiren belentlik dälidir.

Ýigriminji ýyllaryň lirikasy syýasy meselelerden ugur alýardy. Bu talaba dolulygynda düşünen Mollamurt, onuň ýiti jemgyetçilik mazmunly poeziýasy lirikamyzyň taryhyna öz durnuklylygy, syýasy taýdan bişişenligi bilen aýratyn etap hökmünde gelip girdi. Onuň obrazy açyş ýoly köne zady inkär etmekden, progresi ykrar etmekden ybarat bolupdy. Otuzynjy ýyllaryň poeziýasynyň syýasy-jemgyetçilik pafosy has belentdi. Onuň aýdyň wekili ýokarda belleýşimiz ýaly Mollamurt bolupdy.

Ellinji ýyllaryň poeziýasy şol liniýany dowam etdirip, öz hususyetlerini ýüze çykardy. Ilki bilen, ýazyjynyň, şahyryň jemgyetçilik we döredijilik aktiwligi artdy. Lirik gahrymanyň **hereketine** dälde, **ruhy dünýäsine** agram salyp başlady. Şol başlangyç henize çenli ösüp geldi we barha köp üstünlikler gazandy. Şu günki poeziýamyzyň stili, tendentsiýasy, çeperçilik gözlegi barada ýygy-ýyggydan agzalmagy taryhy zerurlykdan gelip çykýar diýilse, dogry bolardy.

Häzirki zaman poeziýasynyň ene-de bir aýratynlygy, onda **liriki häsietin** köpçülikleýin işlenilip ugralmagydyr. Ol alamat şu günleriň poeziýasyna mahsus. Rehmet Seýidowyň döwründe ol alamat ýalňyzdy we hemme awtorlara mahsus diýip almaklyk taryhy ösüşi galplaşdyrmak ýaly bir zatdyr.

Ellinji ýyllarda epiki poemalar döretmek däbi güýçlüdi. Şuňa garamazdan, Rehmet Seýidowyň özünde ol dāp «Lebap gyzy» poemasyndan soň belli derejede gowşapdy. Muňa derek onda liriki ýörelgeleriň biri dōrāpdī. Ine, şu ugur gitdigiçe ösdi we ençeme lirik şahyrlaryň formirlenmegine alyp geldi. Ol guýmagursak adamlara başardýar.

«Ýapjagaz» şygry urşuň öňüsyrasynda ýazylypdyr. Ol sada hem adaty duýga ýagrulan şygryr. Emma gündelik faktlara esaslanyp şygryr ýazmaklygyň ýörgünligi

¹ Mollamurt. Şygryrlar. Aşgabat, 1967, 56 sah.

döwründe şahyryň içki duýgusynyň şol şygryda jemlenmegi üýtgeşik duýgurlykdan gelip çykypdyr:

Seň boýaňa geldim, suw heňin çaldy.

Seniň dury suwuň suratyn aldym.

Goý, ol galsyn saňa ýadygär bolup,

Söýgülim görjekdir küzeli gelip.

Ak, ýapjagaz, sen saz edip ber maňa!

Erte gelip ene düşerin saňa.¹

Elbetde, ol duýgular döwrüň, taryhyň, jemgyetçilik mazmunyndan üzňe däl. Awtor ýapjagazy peýwagtyna akyp ýatan bir zat hökmünde-de alyp bilerdi. Emma bu erde ýapjagaz pagta meýdanyna tarap akýar. Netijede şahyryň duýgusy taryhylyk häsietine ee bolýar. Gahrymanyň guwanjy, buýsanjy, ýapjagaza liriki ýüzlenmesi, gözel ýaryň keşbi- hemmesi taryhylyk mazmunyna ýagrulyp, şygra siňýär. Şygryda hyýaly zat ýok. Şu pikiri has ösdürip, tutuş türkmen poeziýasynyň öňki etaplaryndan köp mysallaram getirmek bolardy. Gürrüň duýgunyň taryhylygy hakynda barýar. Rehmet Seýidow şol taryhylygy saklaýar:

Kimler gelip ýürek syryn,

Saňa sözlemedi, baýyr!

Kimler gelip söýgülin,

Senden gözlemedi, baýyr!²

«Baýyr» atly goşgynyň her bir bendi duýga, şol sanda taryhylyga ýagrulypdyr. Şeýlelikde, Rehmet Seýidowyň lirikasynda onuň türkmen poeziýasynda etaplaýyn häsietine geçmegi üçin möhüm faktor ýüze çykdy. Şol faktor şahyryň duýgusyndaky bütewilik we taryhylykdyr. Galyberse-de şol alamatlaryň onda sistema öwürlmegidir we ösüşiň soňky etaplarynda şol düýpli faktorlaryň, bütewiligiň hem taryhylygyň protsesi geçmegidir.

¹ Seýidow R. Awçy, atma žereni. Aşgabat, 1962 ýyl, 11 sah.

² Seýidow R. Awçy atma žereni. 63 sah.

Eger Mollamurtuň, Rehmet Seýidowyň döredijiliginde türkmen poeziýasy çeper ideýalary obrazly suratlandyrmaklyga, gahrymanyň duýgularyny dürli ýollar bilen açmaklyga ymykly girişen bolsa, Gara Seýitliewiň lirikasynda ol asylly ýörelge hertaraplaýyn dowam etdirildi. Ellinji ýyllaryň ahylarynda biziň poeziýamyzda problemalaýyn zatlar köpeldi. Türkmen lirikasy adam we dünýä ýaly uly filosofiki kontsepsiýa ýakynlaşdy we şony çeperçilikli özleşdirip başlady.

Bu kontsepsiýa birbada ýüze çykmany we aslynda, diňe bir şahyryň hyzmaty-da däl.

Gara Seýitliewiň «Adam we dünýä» ady bilen çykarylan bir tomlugy onuň ähli lirikasynyň in oňat nusgalaryny özünde jemleýär. Şahyryň bütün döredijiliginde in hyjuwly, in belent duýgulary sözleri köp ulanypdyr:

Ýüreklerimizde bahar,
Göwünlerimiz ganatly.
Gadam urýarys, batly,
Dünýäde in bagytly.¹

Şahyryň liriki gahrymany zähmetden bagt tapandygyna guwanýar. Ol indii öz duýgusynyň aňyrsynda zähmetiň ýatandygyny guwançly tassyklaýar. Şeýle tassyklama biziň poeziýamyzda ellinji ýyllaryň ahylarynda örboýana galypdy. Ol bolsa lirikamyzyň häzirki zaman ruhuny açydy.

Poeziýa döwrüň özgerişlerini tiz duýýan, tiz özüne siňdirýän janr. Şonuň üçin Gara Seýitliewiň poeziýasynda sistema öwrülen Adam we dünýä kontsepsiýasy-da şol sanalan etaplaryň, tematikalaryň jeminden döredi diýilse dogry bolardy. Bu kontsepsiýa biziň biçak çalt ösýän jemgyyetimiziň, döwrümüziziň öňe süren zadydyr.

Şeýlelikde, adam we onuň jemgyyetçilik borjy kontsepsiýasy, döwrüň ritmini duýguda yzarlamak tendentsiýasy biziň poeziýamyzyň baş alamaty bolup galmagyny dowam etdirýär. Şol alamat hem Gara Seýitliewiň ady agzalan bir tomlugynyň «Adam we dünýä» dien ilkinji şygrylar toplumynda şahyrana beýanyyny tapypdyr.

¹Seýitliew G. Bir tomluk. Aşgabat, 1970, 219 sah.

Bu goşgularyň iki aýratynlygy hakynda aýtman, olara doly analiz bermek mümkin däl.

Birinjiden, goşgularda şahyryň watançylyk duýgulary jemlenip, onuň liriki gahrymanynda jemgyete dahyllylyk has güýçlenýär. Liriki gahryman topragy-da, hormaty-da, söýgini-de, bagty-da, namysy-da, ynsanyetçiligiň hemme taraplaryny öz duýgulary bilen ölçeýär, oňa baza berýär.

Ikinjiden, ol goşgularda ýiti synçylyk, dünýäni duýaş aýratynlygy şahyryň gahrymanyny aýyl-saýyl edýän baş alamatlar bolup durýar.

Şu aýratynlyk bary-ýogy iki bent şygyrda has aýdyň görünýär:

Seni lälik saklady, eneň boýna mündürip,
Seni lälik saklady, ataň boýna mündürip,
Oglanlykdan ak süýt berip ulaldyp,
Seni lälik saklady, Watan boýna mündürip,
Düş sen eneň boýnundan, eneň dynjyny alsyn!
Düş sen ataň boýnundan, ataň dynjyny alsyn!
Lälikligiň çaky bar, sakgalyňdan utan sen,
Düş, Watanyň boýnundan, Watan dynjyny alsyn!¹

Gara Seýitliewiň poeziýasy türkmen lirikasynyň altmyşynjy-etmişinji ýyllarda täze çeperçilik belentlige göterilmeginde aýgytlaýjy rol` oýnady. Biz şol ösüş Kerim Gurbannepesowyň, Mämmed Seýidowyň, Berdinazar Hudaýnazarowyň, Ata Atajanowyň, Allaberdi Haýydowyň poeziýasynda görýäris.

Görülip geçilen şahyrana belentlikler biziň poeziýamyzyň çeperçilik agtaryşlarynyň, obrazly oýlanmakdaky gazanan üstünlikleriniň aýry-aýry etaplarydyr. Olar poeziýanyň, edebi protsesiň, umuman, edebiýatyň aýrylmaz bölegi bolmakdan başga-da, gös-göni çeperçilik we obrazlylyk babatdaky goşantlary bilen belentdirler.

Döwrüň ritm iwe talantyň tebigylygy, şahsyet we jemgyet kontsepsiýasynyň duýguda bütewi, çee işlenmegi lirikanyň ösüşini düýpli

¹ Seýitliew G. Bir tomluk. 22 sah.

kesgitleýän, onuň şu günki ýüzüni görkezýän taraplardyr. Ol hemişe şeýle-de bolupdy.

Altmyşynjy ýyllaryň ahylarynda poeziýamyza ene-de bir dörtlük gelip goşuldy. Bular G. Ezizow, A. Agabaew, H. Kulyew, we I. Nuryew ýaly zehinli ýaşlardy. Ýöne kän wagt geçmänkä, olaram baş boldular. Etmişinji ýyllarda poeziýa gelen B. Žütdiewiň ady okyjylara bellidir. Diýmek, bu fakt hem şahyrana ösüşiň köpçülükleýin häsietiniň dowam edýändigini tassyklaýar. Biz olaryň döredijiligine tutuş baha bermekden saklanýarys. Olar poeziýamyzyň in gowy ýörelgelerini özlerine kabul etdiler we özbaşdak ösüş ýoluna düşdüler. Şol ösüş belli bir etapa eten mahalynda, lirikada çeper ideýanyň obrazly beýany ýaly möhüm meseläni olaryňam döredijiliginde derňemek mümkin. Ýöne bularda özbaşdak stiller juda ir peýda boldy. Ol hem ösüşiň mizemez kanuny. Bu hakda edebiýatçy R.Rejebow şeýle ýazýar:

Diýmek, bir tarapdan, haýsy bir şahyryň şahsyeti we «menlik» güýji beýik bolsa, jemgyet keýpini tutuşlygyna öz içine almaga şol ukyply bolýan bolsa, ikinji tarapdan, haýsy şahyr döredijilige, jemgyetçilik mazmuna baý bolsa, şonuň «menlik» häsieti güýçli we individual keşbi üzül-kesildir»¹

Biz Mollamurtda, Rehmet Seýidowda, Gara Seýitliewde biri-birine meňzemez şahyrana şahsyeti görän wagtymyzda-da, obrazly oýlanmanyň köpçülükleýin ösýän mahalynda-da şol ob`ektiv ylmy printsipten ugur alýarys.

Her bir poeziýanyň belentligi onuň geçen ýoluna, göteren ýüküne, göterýän ýüküne we barýan ýoluna, şolaryň ylmy esasda, yhlaslylyk, eserdeňlik bilen açylyşyna baglydyr. Galyberse-de, onuň ösüşine-de baglydyr.

Biz ýokarda görüp geçen etaplarymyzy ekeje sahypada jemlemegi makul gördük.

Birinjiden, saýlap alan ob`ektlerimiz Mollamurt, Rehmet Seýidow, Gara Seýitliew we döwrüň ritmini, şahsyet we jemgyet kontsepsiýasyny yzarlamaga mümkinçilik beren häzirki zaman poeziýasy biziň şahyrana ösüşimiziň «eten», başyndan geçirip ýören «menzilleridir».

¹ Rejebow R. Lirik mazmun we şygır sungaty. 22-23 sah.

Ikinjiden, eger çeper ideýanyň obrazly beýany ösüşiň irki etapynda adam taryhy mazmun bilen, syýasy düşünje we sotsial duýgy bilen baýlaşdyran bolsa, şol hakykaty çagyryşdyr göreş duýgusynyň açylyşy bilen synlan bolsak, soňabaka şol duýgynyň obraza siňişini gördük.

Üçünjiden, Adam we dünýä kontseptsiasynyň formirlenip, adamyň şahsyete göterilişini, şol şahsyetiň jemgyetçilik gatnaşygyndan grajdanlyk pafosynyň ýüze çykyşy Gara Seyitliewiň döredijiliginde synag etdik. Edil şu protsesiň dowam edýänligini we onuň lirikamyzyň baş aýratynlygyna öwrülendigini aýtdyk.

Dördünjiden, şahsyet we jemgyet kontseptsiasynyň gözelligi hem ynsap kontseptsialary bilen baýlaşyşy şeýlelikde, şahyrana duýaşyň has gizlinleşmek, nepisleşmek, çyşyrymlaşmak protsesini başdan geçirip ýörendigini, şu tendentsiýanyň Ýaş poeziýamyza etiren polojitel täsirini belledik.

Lirikada şahsyet meselesi.

Rus edebiýatynyň görnükli tankytçysy W.G.Belinskiý «Aleksandr Puşkiniň eserleri» atly onbir makalasynyň iň esasy-bäşinji böleginde lirikada şahsyetiň nähili yzarlanmalydygyna aýdyň ýol açýar. W.G.Belinskiiniň bu teoriýasynyň kemter erlerini dolduryp, alymlar ony has çuňlaşdyrdylar, baýlaşdyrdylar we häzirki zaman hakykatlaryna laýyklykda anyklaşdyrdylar. Şeýle işleriň biri-de R.Rejebowyň «Liriki mazmun we şygyr sungaty» atly işidir. Ol lirikada «Menlik» kategoriýasyna garşy çykýanlara berk jogap berýär we şahyryň şahsyetiniň işlenmeginiň zerurlygyny, ony ene-de nämelerden gözlemelidigini anyklap, şeýle ýazýar:

«Žemgyetde ýaşayan her bir diri adamyň jemgyetçilik tarapy bardyr. Her bir adam öz döwrüniň, öz jemgyetiniň häsietlerini we taraplaryny göterijidir. Ýöne döwür we jemgyetiň häsietleri we aýratynlyklary käbir adamda az, käbir adamda bolsa köpdür. Kim öz döwrüniň, öz ýaşayan jemgyetiniň taraplaryny köp göterýän bolsa, şonuň hem şol döwri, şol jemgyeti aňladyjylyk mazmuny öz zamanasynyň we jemgyetiniň häsietlerini we taraplaryny göterip biliş derejesine görä baýlyk

ähimietine eedir. Şahyryň şahsyetiniň mazmuny we onuň şahsyet derejesi şu umumy kanundan üzňe bolup bilmez»¹.

Bu erde alym dogry kesgitleme berýär we hutma-hut nähili şahyrda şahsyet derejesiniň beýik bolmalydygyny nygtaýar. Ol pikirini dowam etdirip, şeýle belent şahyryň «sesi öz zamasynyň ýaňy we jemgyetiň hem döwrüň häsietleriniň, hajatlarynyň, meseleleriniň, talaplarynyň jemi bolmalydyr»². diýýär.

Ine, Puşkin diýlende, Magtymguly diýlende ýa-da Mollamurt, Mürze Tursunzade, Rasul Gamzatow, Gara Seýitliew, Kerim Gurbanepesow diýlende şol «jemlik» häsieti göz önüne gelýär. Ýöne hemme şahyrda şol alamatyň bolmaýandygy ýa-da azlygy-da ýokarky işde, umuman, poeziýanyň teoriýasynda anyk bellenýär.

Diýmek, poeziýanyň ösüşini döwürleýin göz önüne getirenimizde, öz zamasynyň aýratynlyklarynyň, klassyky edebiýaty nazarda tutanymyzda, beýleki awtorlara garanda Magtymgulyda köp jemlelendigini duýýarys. Iki asyryň dowamynda, ýagny HVIII-HIH asyryň geçişinde ol durgunly halda bolup geldi. Halypanyň şägirtleri tarapyndan her bir konkret meseläniň özbaşdak ösdürilendigine, baýlaşdyrylandygyna garamazdan umumy şahsyet kontsepsiýasy Magtymgulyda köptaraplaýyn we bol jemlenme tapdy. Dogry, tutuş klassyky edebiýatda şahsyet problemsy ýörite işlenmeli meseledir. Onda bu mesele has giň we köp zatlary, köp awtorlary öz içine alardy hem ýaýrap giderdi. Ol özbaşdak problemalygynda galýar. Bu bölümde bolsa mesele aýry-aýry uly şahyrlaryň döredijiligindäki şahsyet kontsepsiýasyny yzarlamaklyga bagyşlandy.

Edil şonuň ýaly-da umumy türkmen poeziýasynda şahsyet problemsy-da aýratynlykda işlenilmegi talap edýän düýpli problemadyr. Emma başda bellenilişi ýaly, bu döwrüň hem aýry-aýry wagtynda şahsyetiň açylmagyna köp material berýän şahyrlaryň döredijiligine esaslanmak bilen çäklenmeli bolýarys. Babyň dowamynda Mollamurtuň, Gara Seýitliewiň, gerek erinde beýleki doganlyk döwletleriniň poeziýasynda yz galdyran beýikleriň döredijiligine esaslanmaly bolandygymyz hem

¹ Rezebow R. Lirik mazmun we şygyr sungaty. 21 sah.

² Şol erde.

şonuň üçindir. Çünki ol awtorlarda döwrüň ruhy, galyberse-de, edebiýatyň ösüşine ýardam edýän dinamika köp jemlendi we bu hadysa entek eterlik derejede öz derňewinden daşda galdy.

Bulardan başga-da çeper eserde öňe sürülýän şahsyet kontsepsiýasy öňde-soňda sotsial hala baglydyr; durmuş bilen, taryhy hakykat bilen näçe köp gatnaşykda durýan bolsa, ine, şoňa has dahyllydyr we güýçli ýüze çykandyr. Ol dagynyk, bölekleýin däl-de, logiki dowamlylykda bir ýüpe düzülen ýaly, zynjyr ýaly biri-birine bagly suratda ýüze çykmalydyr. Esasynda jemgyetçilik adamy ýatan eserde bu hakykaty synlamak mümkin.

Magtymgulynyň döredijiligi tutuşlaýyn alnanda aglaba köplügi jemgyetçilik adamsynyň ykbalyna, ony gyzyklandyrýan meselelere, onuň ruhy hallaryna, duýgularyna bagyşlanan döredijilikdir. Ondaky şahsyet kontsepsiýasyny esasan:

1. Temalaryň içinden baş temanyň orta atylyşyndan,
2. Onuň hilinden, möhümliginden,
3. Hut şoňa ýörite bagyşlanan eserlerden, olaryň strukturasyndan,
4. Olarda hereket edýän gahrymanyň nähili faktlara, detallara, elementlere salgylanýandygyndan,
5. Şulary jemlemäge ukyply sotsial, ruhy birliklerden gözlemek dogrudyr.

Şahyryň tematiki geriminiň çäksizligine badabat ünsi çekmekçi bolýarys. Bu hakykat indii köp wagtdan bári jemgyetçilik aňynyň 1hli formalaryny öwrenýän alymlaryň: edebiýatçylaryň, ykdysatçylaryň, taryhçylaryň, filosoflaryň, etnograflaryň işlerinde adalatly görkezildi we subut edildi. Olaryň uzyndan-uzyn spisogyny getirse-de bolardy, ýöne gep onda däl. Esasy zat ony A.N.Samaýlowiç, E.E.Bertel's, B.A.Garryew, G.O.Çaryew ýaly uly alymlaryň öwran-öwran nygtamaklarydyr. Emma şol tema köplügi gelip-gelip, umumy adamzat problemasy, onuň ruhy azatlygy, akyl mümkinçiligi, ýart parahatçylygy, gumanizmiň dabaralanmasy ýaly zadyň daşyna jemlenýär. Muny konkret halkyň- öz dagynyk halkynyň bir döwlete birikmeginden agtaran Magtymguly ynsany oýlandyrýan dürli predmetlere, meselelere ýüzlenip, jemleme çykarman durup biljek däl.

Biz Magtymgulyda «ýamana goşulmazlyk», «ýagşyny görüp, şükür etmeklik» ýaly ündewleriň bardygyny bilýäris. Umuman, ýamany-ýagşa garşy goýmak tendentsiýasy barha ösüp, «ajap eýýam» hakyndaky arzuwlary oýarypdyr. Edil şonuň ýaly-da namartlara, biwepalara bolan gahar-gazap, mertlik, wepalylyk, dostluk hakdaky, **Uly adamkärçilik** hakdaky pikirlere getiripdir. Şeýlelikde, döwletiň başynda akyly-başly ýolbaşçylyk bolmagy dogrusyndaky beýik birleşik programmasy döreýär. Ony şahyr kämillik hetdine etenden soň aýdýar:

Ýigitlik paslyny gyşa etirdim,
Kämillik keştisin derýa batyrdym.
Beýik pikre galdym, özüm ýitirdim,
Tirik erken, öli bolup galyp men.¹

Eger ýiti üns berilse, şahyrda «ýigitlik paslyndan» geçmek, «kämillik» dogrusyndaky pikir aşa köp gaýtalnaýar. Çünki düýp ideýa şolarda. Magtymguly öz eserlerinde türkmen adamynyň, türkmen taýpalarynyň ykbalyny ýörite problema edip goýdy. Şol problemany ol umumyadamzat ykbaly bilen baglady, şonuň ruhy gözleglerine syrykdurdy. Magtymgula çenli bu mesele problemalaýyn orta atylmandy we çözülmädi. Onuň gahrymany öz derdi, öz agyrysy üçin aglamaýar. Başga bir ynsanyň hereketine, il-günüň hesretine ýanýar. Bu tragizm ulalyp, çykalga agtarmaklyga syrygýar. Çykalga nirede? Çykalga agzybirlikde, birleşmekde, gumanizmde. Şahyr şu çykalganyň ähimietini hem nygtaýar. Ol ile bagt getirjek, erkinlik-dynçlyk berjek, daşky duşmandan gorajak. Munuň üçin nämä daýanmaly? Paýhasa daýanmaly, ruhy gözleglere zor salmaly, adamyň ynsap, wyjdan damaryny yzarlamaly, häli-şindi daşky duşmanyň çozup durşuny has duýarlykly suratlandyrmaly, mahlasy, her bir zada salgylanyp, ynsan kalbynyň Haýra tarap hereket etmegini gazanmaly. Dine, dini rowaýatlara, taryhy senelere salgylanmaly we bularyň baryny bir maksada- ýokary gatlagyň aşaky gatlagga rehimli bolmagyna hyzmat etdirmeli.

¹ Magtymguly. Aşgabat. 1977 ýyl, 33 sah.

Netije.

Ýokarda aýdyp geçen pikirlerimizi jemläp şeýle netije çykarýarys.

Dogrudan-da, türkmen edebiýatynyň taryhynda özüniň çeperçilik güýjüni hemişe saklaýan eserler az däl. Mollamurtuň, G.Seýitliewiň, R.Seýidowyň, K.Gurbanpesowyň, G.Ezizowyň we başgalaryň eserleri şoňa girýär. Biziň edebiýatymyzyň mundan buýanky ösüşine aýgytly täsir eden we täsirini etirip gelýän şeýle eserler poeziýanyň eten derejesinden habar berýärler. Çeper ideýany guraksy däl-de, obrazly bermekde klassyky edebiýatyň naýbaşy eserlerinden Magtymgulynyň poeziýasyna ýüzlenmegimiz hem ýöne erden däldir. magtymgulynyň eserleri geçen asyrlarda-da, häzirki döwürde-de nusgalyk roluny oýnap gelýär. Onuň güýçli şahyrana pikirleri döwri bilen, halkyň ruhy bilen baglanyşykly çykdy. Eserleriniň dili we öňe sürýän ideýalary jähtden Magtymguly heniz bu günlere çenli öz gymmatyny ýitirmeýän poeziýany döretdi. Soň bolsa türkmen poeziýasy, onuň Mollamurt, R.Seýidow, G.Seýitliew, K.Gurbanpesow, G.Ezizow, H.Kulyew, I.Nuryew ýaly wekilleri poeziýada döwrüň ritmini bermekde, çeper mazmunyň ösmeginde, duýgyny konkretleşdirmekde köp öňe gidişlikler etdiler. Bu hakda professor R.Rejebow şeýle ýazýar: «Žemgyetde ýaşaýan her bir diri adamyň jemgyetçilik tarapy bardyr. Her bir adam öz döwrüniň, öz jemgyetiniň häsietlerini we taraplaryny göterijidir. Ýöne döwür we jemgyetiň häsietleri we aýratynlyklary käbir adamda az, käbir adamda bolsa köpdür. Kim öz döwrüniň, öz ýaşaýan jemgyetiniň taraplaryny köp göterýän bolsa, şonuň hem şol döwri, şol jemgyeti aňladyjylyk mazmuny öz zamasynyň we jemgyetiniň häsietlerini we taraplaryny göterip biliş derejesine görä baýlyk ähimietine eedir. Şahyryň şahsyetiniň mazmuny we onuň şahsyet derejesi şu umumy kanundan üzňe bolup bilmez».

Bu erde alym dogry kesgitleme berýär we hutma-hut nähili şahyrdan şahsyet derejesiniň beýik bolmalydygyny nygtaýar. Ol pikirini dowam etdirip, şeýle belent şahyryň «sesi öz zamasynyň ýaňy we jemgyetiň hem döwrüň häsietleriniň, hajatlarynyň, meseleleriniň, talaplarynyň jemi bolmalydyr». diýýär.

Eýsem, ösüşiň dürli basgançaklaryny geçen türkmen edebiýatynyň tejribesi şahsyetiň çeper obrazynyň döredilişinde nämeleri görkezýär? Şahsyetiň taryhy-filosofik nukdaýnazardan düşündirilişini hasaba almak bilen birlikde, onuň çeperçilikli çözüdindäki özboluşlylygyny açmakda edebiýatyň roluny anyklaşdyrmak iňňän zerur. Şu jähtden türkmen edebiýaty şahsyet problemasynyň möhümligine nähili düşündi we obrazlar sistemasynda oňa nähili orun berdi?

Bu sowallary çözmek üçin halkyň taryhyna we durmuşyna ýüzlenmek gerek. Türkmen halkynyň durgunlyk ýyllaryndan öňki taryhyna ser salsak, jemgyetçilik aňynyň ösüşine ýiti täsir eden wakalaryň örän kân bolandygyna akyl etireris. Meselem, beýik Pyragynyň özi we onuň parasatly poeziýasy jemgyetçilik aňyna täsir eden bolsa, Seýdiniň, Keminäniň, Zeliliniň döredijiligi türkmen halkynyň azatlyk, erkinlik ugrundaky arzuwlaryny özboluşly suratlandyrdy.

Elbetde, her bir zadyň, her bir hadysanyň öz taryhy köki bolýar. Türkmen halkynyň taryhynda şeýle pursatlar bolmadyk bolsa, onda klassyklar beýle **ýagynly poeziýany**, beýle **lowlaýan liriki gahrymany** döredip bilmezdiler.

Obrazyň çeperçilik taýdan ýokary hilli hem ynandyryjy çykmagy üçin birinji nobatda ýazyjynyň şol obrazyň hereket edýän sredasyny, döwrüni ymykly öwrenmegi, jemgyetçilik konfliktini dogry kesgitlemegi we ony dürs çözmegi zerur. Şunda ýazyjy öz eserinde hereket edýän ähli obrazlary deň planda işlemegi göz önünde tutman, tutuş eserde diýiljek bolýan pikiri, ideýany özünde jemleýän, umumylaşdyrýan haýsydyr bir obraza aýratyn üns berýär. Ýöne welin şol obraz beýleki indiwidler bilen aýrylmaz baglanyşykly hereket etmelidir.

Peýdalanylan edebiýatlaryň sanawy.

- 1.Žumaew K. Türkmen poeziýasynda döwür we täzeçillik. Aşg. 1970.
2. Garryew S. Magtymguly we edebiýatdaky realistik ugur. Aşg. 1976.
- 3.Rejebow R. XVIII-XIX asyrlar türkmen edebiýatynyň döredijilik stili. Aşgabat. 1975.
- 4.Magtymguly-Pyragy. Saýlanan eserler. Aşgabat 1995.
- 5.Rejebow R. Lirik mazmun we şygry sungaty. Aşgabat 1968.
6. Mollamurt. Şygrylar. Aşgabat.1967.
- 7.Seýidow R. Awçy, atma jereni!. Aşgabat. 1978.
- 8.Seýitliow G. Bir tomluk. Aşgabat. 1970.
- 9.Nuraliew D. Şahsyet we edebi protsess. Aşgabat. 1982.
- 10.Gurbannepesow K. Ömür. Aşgabat. 1975.
- 11.Garaew A. Türkmen poeziýasynyň ösüş etaplary. Aşgabat.1977.
- 12..Rejebow R. Edebiýat ylmyna degişli terminleriň sözlügi. Aşgabat.1988.
13. Türkmen poeziýasynyň antalogiýasy. Aşgabat. 1975.
- 14.Gurbannepesow K. Kyrk. Aşgabat.1967.
15. Ezizow G. Ynam. Aşgabat. 1971.
16. Ezizow G. Eriň-Göğüň arasynda. Aşgabat. 1973.